

IMMIGRANTS: INVASORS O CIUTADANS?

Tòpics i realitats sobre la immigració

Servei Jesuïta a Migrants (SJM) - Espanya

INTRODUCCIÓ	3
1. TÒPICS I REALITATS SOBRE IMMIGRACIÓ	5
<i>Es diu...</i>	
1. que l'allau d'immigrants és constant... ..	5
2. que "triem" el tipus d'immigrant que necessitem... ..	7
3. que s'ha d'acabar amb els processos extraordinaris de regularització... ..	9
4. que la població immigrant té necessitats d'intervenció social específica... ..	10
5. que hem d'acabar amb la migració clandestina... ..	12
6. que els immigrants no ens han pres llocs de feina... ..	14
7. que la mà d'obra i els empresaris immigrants fan competència deslleial... ..	16
8. que els immigrants estan saturant els serveis sanitaris... ..	18
9. que l'alumnat immigrant es concentra en l'escola pública... ..	20
10. que amb la immigració ha augmentat la delinqüència... ..	22
11. que la immigració és la primera amenaça contra la identitat nacional... ..	23
12. que hi ha formes religioses incompatibles amb el nostre sistema de valors... ..	25
13. que el desenvolupament dels pobles del Sud és responsabilitat dels immigrants... ..	28
14. que el codesenvolupament té a veure amb el retorn de la població immigrant... ..	29
CONCLUSIÓ	31

El Servei Jesuïta a Migrants (SJM)-Espanya és el nom d'una xarxa d'entitats de la companyia de Jesús l'objectiu de les quals és acompanyar processos de persones o de famílies migrants, d'associacions d'immigrants i d'altres col·lectius socials. Implica també l'estudi de les transformacions socials, la reflexió sobre la nostra acció, la sensibilització i la defensa legal. La xarxa inclou tant jesuïtes com altres persones que comparteixen el mateix objectiu, i associa d'una manera particular les Comunitats de Vida Cristiana.

L'àmbit territorial del SJM és Espanya, però també està en connexió amb la resta de països d'Europa, Amèrica del Sud i el nord d'Àfrica, on també es relaciona amb el Servei Jesuïta a Refugiats (SJR). Aquesta configuració en xarxa és exigida per dues característiques del nostre temps: a) en societats que canvien ràpidament, les categories d'autòcton i de migrant es relativitzen, sense anul·lar-se; b) en un món globalitzat, només es poden pensar els processos socials combinant la perspectiva multinacional amb la local.

La nostra reflexió ha estat elaborada conjuntament per la Fundació Social Ignacio Ellacuría (Bilbao), la Fundació Migra Studium, la Fundació San Juan del Castillo (Madrid, Burgos i Valladolid), i dins d'aquesta fundació el Centre de Pobles Units (Madrid-La Ventilla), l'Institut Universitari d'Estudis sobre Migracions de la Universitat Pontifícia Comillas (Madrid), i el Centre d'Estudis per a la Integració Social i Formació d'Immigrants-Fundació de la Comunitat Valenciana (CeiMigra) i Apostolado Social de Andalucía y Canarias. També hi han participat les Comunitats de Vida Cristiana (CVX).

Amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona- Area d'Acció Social i Ciutadania

INTERNET: www.fespinal.com • Dibuix de la portada: Roger Torres • Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • R. de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • tel: 93 317 23 38 • fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix: Edicions Rondas S.L. • ISSN: 0214-6495 • Dipòsit legal: B-7489-07 • ISBN: 84-9730-183-8 • Dipòsit legal: B-44.554-08. Febrer 2008.

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el codi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona.

Partim d'un prejudici generalitzat: hi ha una "societat d'acollida" i una "població immigrant", ambdues perfectament distintes i diferenciades. Aquesta distinció té cada dia menys sentit, en benefici d'una noció de ciutadania comuna. I, tanmateix, així que s'acosten unes eleccions generals, la separació entre nacionals i estrangers/es recupera la seva vigència i la seva força. El que preocupa la població amb dret de vot, a l'hora de triar diputats i senadors a les Corts Generals, no coincideix amb el que angossa la població immigrant en vies de regularització, o la que espera la consecució de l'autorització de residència permanent, si no la nacionalitat espanyola. Ara bé, a mesura que va passant el temps, cada cop més persones que van emigrar en un moment determinat cap a Espanya s'estan incorporant al cens ciutadà amb plenitud de drets polítics.

Així, doncs, volem entaular un diàleg amb aquest sector de la ciutadania amb dret a vot per fer-nos càrrec de què és el que els preocupa i, d'aquesta manera, poder discernir les qüestions legí-

times dels tòpics consagrats per l'ús i per la propaganda; volem encertar les preguntes i ajudar a trobar respostes. Volem també aportar raons i arguments per oferir-los a aquells que llegeixin aquest quadern, i també a les persones amb les quals els nostres lectors puguin compartir la seva reflexió.

Es diu... pot ser l'expressió més adequada per indicar el tòpic, el lloc comú. Idees gastades per l'ús, assumides apressadament i sense un examen atent. Idees contaminades o manipulades per la propaganda, per l'ús ideològic, impregnades de temors i de pors. Idees que, en determinats moments, responen a preocupacions legítimes i, per aquest motiu, cal que siguin discernides. Idees que fixen i que redueixen la comprensió de la realitat, i que necessiten ampliar els seus horitzons o afegir perspectives.

Hem seleccionat catorze tòpics dels quals es desprenen catorze qüestions. Tractarem de respondre-les amb la brevetat necessària perquè ens ajudin a pensar i a fer el trànsit de la propaganda a la realitat.

1. TÒPICS I REALITATS SOBRE LA IMMIGRACIÓ

1. Es diu que l'allau d'immigrants és constant, i també que necessitem centenars de milers d'immigrants per a sostenir el nostre sistema econòmic i social. A què ens hem d'atenir?

Alguns mitjans de comunicació i alguns responsables polítics han anat construint una imatge de la immigració similar a una “invasió no desitjada” de persones procedents d'altres països. Com a conseqüència, s'imposen unes polítiques molt rígides que poden expressar-se així:

– Si la causa de l'arribada de les persones migrants, actuals o potencials depèn merament de la seva voluntat, la seva acceptació és tractada exclusivament de “fronteres cap a dintre”, és a dir, per l'impacte real o suposat que tenen en les societats receptors.

– Els països receptors eviten “l'efecte crida”, vinculat exclusivament a les polítiques de regularització administrativa de les persones migrants.

– Les polítiques “d'immigració” se centren en el control de fronteres, en les mesures “dissuasives” (legislació restrictiva en l'accés a la regularitat i lesi-

va dels drets de l'immigrant), i en el foment de les polítiques de retorn.

– Les polítiques “d'integració” es plantegen exclusivament per a les persones migrants que es troben en una situació administrativa. Hauran d'exigir “l'assimilació”, i estar condicionades a la “normalitat” social i econòmica, a la “bona convivència” i a l'absència de tot acte “delictiu”.

– La no-acceptació d'aquest contracte justificaria, si es dona el cas, les polítiques d'expulsió o de repatriació, els centres d'internament per a estrangers, i la “criminalització” de les persones migrants indocumentades, l'única falta dels quals –no “delicte”– és que no posseeixen un permís de residència en vigor.

Però, tot aquest raonament resulta una visió simplificada i errònia d'una realitat molt més complexa i positiva. La qüestió de les migracions concretes

i dels moviments migratoris reals es pot resumir de la manera següent:

– Els emigrants se'n van dels seus països perquè no tenen cap altra alternativa, i vénen als països desenvolupats perquè se'ls necessita.

– Les societats receptores necessiten que segueixin venint i, a més a més, que vinguin per quedar-se.

– Tenint en compte aquest doble “efecte expulsió” (*push*) i “efecte crida” (*pull*), hi ha una necessitat urgent de substituir les polítiques basades només o principalment en el control de fluxos per altres polítiques d'integració i en la necessitat de construir un projecte de societat comú i inclouent.

La clau per comprendre adequadament en què consisteixen “l'efecte expulsió” i “l'efecte crida”, i la seva complementaritat, és l'enorme desigualtat internacional. Les condicions de vida reals i quotidianes de la major part de la humanitat encara no permeten un desenvolupament humà ni tan sols mínimament acceptable. El subdesenvolupament té causes concretes, l'origen de les quals s'ha de buscar moltes vegades, per no dir sempre, en els països enriquits i empobridors del Nord desenvolupat. En aquest sentit, els nostres “països desenvolupats” són els causants de l'efecte expulsió que dona lloc als actuals moviments migratoris. L'empobriment del Sud es correspon amb l'enriquiment del Nord, i aquest abisme de desigualtat –o les dues cares d'una mateixa realitat– configura l'escenari en què les migracions sorgeixen com a estratègia de desenvolupament personal i familiar. La mera qüestió del naixement (família, ubicació geogràfica, etc.) no pot justifi-

car per si sola, per a cada persona concreta, l'accés al desenvolupament humà o el fet d'estar-ne exclòs.

Atesa la insuficiència d'una cooperació per al desenvolupament, i atesa la negativa dels països del Nord a promoure eficaçment el desenvolupament del Sud, els moviments migratoris esdevenen una restitució que té el seu origen en una rebel·lió silenciosa i pacífica enfront de la desigualtat i del desenvolupament que hi són imposats.

L'autèntic “efecte crida” no el provoquen les regularitzacions administratives, sinó els elements de benestar que caracteritzen les condicions de vida reals d'una part de la població dels països desenvolupats. Fins i tot, encara que la desigualtat internacional fos menor, els països desenvolupats seguirien necessitant de l'arribada de persones estrangeres, a causa de l'envelliment, l'estancament i encara la disminució de la seva població autòctona. L'entrada de persones estrangeres és ja una condició de possibilitat per mantenir i augmentar els nivells de benestar assolits en les societats desenvolupades. Sense les persones estrangeres, homes i dones, el nostre benestar no seria possible. D'aquesta manera, i per una necessitat primer demogràfica però també econòmica i social, haurem de passar de restringir l'entrada a competir entre els diversos països desenvolupats per a captar “nous ciutadans”.

En resum, els discursos, que provoquen temor als fluxos migratoris constants i que justifiquen la necessitat social i econòmica de la immigració, són compatibles i tenen la mateixa arrel: l'interès unilateral dels països desen-

volupats. Els factors d'expulsió i atracció que fonamenten el moviment migratori només es poden entendre si observem les desigualtats internacionals. I les polítiques migratòries s'han de

concebre, des d'allà, com a compensació de les desigualtats i de la gestió de beneficis socials, econòmics i culturals, comuns a les societats d'origen i de destí.

2. Es diu que “triem” el tipus d'immigrant que necessitem per no “patir” arribades de persones amb qualsevol tipus de qualificació. És aquesta una bona política? No perjudica ningú?

En la societat espanyola, com passa en la resta de països rics, es planteja la immigració simultàniament com a necessitat i com a problema. Fa quinze anys es considerava problemàtica per al mercat laboral. Avui en dia (com a mínim fins que va aparèixer l'amenaça, sense ser del tot clara, de crisi econòmica) es dona per fet que és necessària per cobrir llocs de feina en sectors amb poca demanda, per augmentar una capacitat contributiva i consumidora afectada per la baixa natalitat, etc. Ara bé, la premsa, els responsables polítics... fins i tot aquells que elaboren les enquestes d'opinió, encara plantegen la immigració com a problema social. S'està lluny de considerar el dret a la mobilitat de les persones que prenen la duríssima decisió de deixar la seva família i la seva terra, forçats per les condicions de vida, per poder gaudir d'una feina que els doni la possibilitat de viure dignament.

Plantejada, doncs, la immigració com a necessitat i com a problema, les institucions polítiques tendeixen a dis-

senyar polítiques d'immigració selectives. En aquest sentit, crida l'atenció la proposta del comissari europeu Marco Frattini, qui l'octubre de 2007 va proposar de facilitar la immigració de professionals qualificats, en un intent de cobrir la nostra necessitat de metges, infermeres, mestres, investigadors, enginyers, etc. A ells, en l'esmentada proposta del passat mes d'octubre, se'ls anima a abandonar els seus països i se'ls atorguen drets que són negats a la resta d'immigrants, com ara l'obtenció de l'autorització de feina –l'anomenada “targeta blava”– en només 30 dies, la concessió automàtica del permís de feina també per al cònjuge, sous garantits i el lliure desplaçament per tots els països europeus.

És a dir, els països rics necessitem professionals qualificats –que no hem sabut o no hem pogut formar aquí–, i per seguir augmentant la nostra opulència triem en el mercat globalitzat de persones les que ens interessin més (com es feia en el passat en el mercat dels es-

claus), encara que això suposi l'augment de la misèria dels països pobres, atès que en prenem les persones que s'hi han format amb la dedicació d'un elevat percentatge dels pocs recursos de què disposen; amb ells, per tant, se'n van dels seus països les esperances d'un futur millor per als seus habitants.

Aquesta idea és hipòcrita. Acostumem a lamentar-nos de fins a quin punt estan malament "aquells pobres" del Tercer Món, incapaços per si sols de tirar endavant, i per això els enviem una mica de diners i cooperants per cobrir les seves necessitats. Però no volem pagar-los gaire pels seus productes, els exigim uns alts interessos per allò que els prestem, i també ens servim dels seus recursos humans més ben preparats. I el més greu és que aquelles societats amb menys recursos segueixen suportant la càrrega econòmica i social que suposa formar els seus professionals, perquè després les societats riques n'aprofitin el producte final sense donar-los cap compensació a canvi. I encara els països rics paguen als professionals forans uns salaris més baixos que als autòctons: els metges i les infermeres procedents de Ghana han suposat per als britànics un estalvi de 103 milions de lliures, per exemple.

Aquesta política constitueix un veritable espoli. I amb la proposta de "targeta blava" encara s'agreujaria més la sagnia ja existent. Segons l'OCDE, el 34,6% dels emigrants té estudis superiors. La situació de l'Àfrica és especialment sagnant, ja que en el conjunt de la població només hi ha un 3% de llicenciats, però d'aquest nombre n'emigra el 42%. L'Organització Internacional de

Migracions posa de manifest una tendència negativa: si en el període 1975-1984 van marxar de l'Àfrica 40.000 professionals qualificats, a partir dels anys 90 se'n van 20.000 cada any. Segons el Banc Mundial, de països com Cap Verd, Gàmbia o Serra Lleona n'han emigrat el 50% dels llicenciats; i també hi ha el cas de Malawi, on segons l'Organització Mundial de la Salut només hi queda el 5% dels metges que es necessiten.

Aquestes consideracions prèvies ens porten a un dilema: no podem ni hem d'impedir als llicenciats d'aquests països que tinguin llibertat de moviment (com a cap altra persona), però sí que podem deixar d'incentivar que persones qualificades abandonin el seu país. O més aviat, hem de fer el contrari: dur a terme projectes de cooperació internacional perquè aquestes persones altament qualificades tinguin sous i oportunitats adequades per romandre en els seus països i perquè, encara, per cadascun d'ells que finalment emigri el seu país rebi una compensació econòmica. En tot cas, hem d'oposar-nos a la proposta del comissari europeu, pendent encara de ratificació per part de tots els estats membres de la UE.

Un article del diari *L'observateur* ("Plaga de Burkina Faso") deia: "El continent negre veu partir al mateix temps els seus braços vàlids ens barques d'alt risc, i els seus fills més valuosos a causa de lleis que els indueixen a emigrar. Per a l'Àfrica, que està a la cua, són combatents coratjosos perduts per al desenvolupament. I no sap com aturar aquesta hemorràgia devastadora".

En resum, les polítiques migratòries basades en la selecció de migrants qualificats perjudiquen els països que han suportat la càrrega de l'educació i que es veuran privats de l'aportació social de professionals competents. Unes polítiques migratòries selectives, per a ser justes, hau-

rien de compensar els costos d'educació i haurien de fonamentar l'aportació dels professionals migrants als seus països d'origen. I requereixen el complement de polítiques de cooperació que fomentin l'exercici professional de la població qualificada en els seus propis països.

3. Es diu que s'ha d'acabar amb els processos extraordinaris de regularització, i fins i tot amb els processos personalitzats de regularització per arrelament. Quines conseqüències tenen aquests processos? Què passaria si en prescindíssim totalment?

Les regularitzacions extraordinàries d'immigrants són armes polítiques que els estats utilitzen de manera discrecional per reordenar els fluxos migratoris dins de les seves fronteres. El cas d'Espanya ha estat especialment significatiu –respecte a la resta de països que tradicionalment han estat receptors d'immigració a Europa– a causa de la freqüència amb què s'han obert aquest tipus de processos en els darrers cinc anys.¹ Paral·lelament, hi ha una altra via de regularització que obeeix a la mateixa finalitat: l'arrelament. Avui ha esdevingut la principal via de regularització per als estrangers que puguin demostrar un mínim de tres anys de residència continuada a Espanya.

Ambdues vies de regularització són acusades moltes vegades de constituir sengles “coladors” que impedeixen un control raonable del procés immigratori i esdevenen un estímul per a la immigració il·legal. I les forces polítiques

amb un suport més gran asseguruen excloure la seva aplicació en un futur. Ara bé, també s'arriba a proposar la supressió dels mecanismes individuals d'accés a l'estatut legal, com és el cas de l'arrelament social.²

Les conseqüències d'aquests processos poden analitzar-se des de dues perspectives: una que és quantitativa, i l'altra que és qualitativa.

Des d'un punt de vista quantitatiu, és molt important que milers de persones puguin accedir al mercat laboral en condicions de legalitat i de visibilitat (es diu que aproximadament 800.000 treballadors estrangers es beneficien del darrer procés de regularització). I això serveix tant per a l'Administració com per al sector empresarial, que així pot tenir a l'abast més mà d'obra –a vegades qualificada o molt qualificada– per al desenvolupament de tasques en sectors on els treballadors nacionals no són demandants de feina.

Per altra banda, i des d'un punt de vista qualitatiu, l'accés en condicions de legalitat al mercat de feina permet de generar contractes laborals ajustats a la normativa que protegeix el treballador a Espanya. Al mateix temps, dota de seguretat jurídica l'empresa i els empresaris que contracten aquests treballadors, generant així un flux de riquesa social que, tal com apunten les xifres, contribueixen a l'elevació del PIB espanyol i, en conseqüència, al foment de la riquesa social en tot el mercat europeu.

Els arguments exposats anteriorment avalen la necessitat de regular adequadament els fluxos migratoris d'acord amb els interessos econòmics privats i estatals. La necessitat de celebrar processos extraordinaris, o de disposar de mecanismes personalitzats per la via de l'arrelament revela, de fet, que la normativa d'estrangeria i la seva aplicació administrativa són rígides i inadequades per a ordenar fluxos migratoris

intensos i necessaris des del punt de vista econòmic. La crítica de "l'efecte crida", emprada en el discurs polític de l'oposició, és simplement falsa. "L'efecte crida" està produït per un sistema econòmic i social que ofereix possibilitats als immigrants perquè ofereix possibilitats a la societat que depèn de la immigració —encara que digui que la tem i que no la vol.

En resum, és desitjable que desapareguin els mecanismes de regularització extraordinària de persones que han immigrat al marge de les previsions legals i dels procediments administratius vigents. Però la condició indispensable és l'adopció d'una legislació i una política que flexibilitzin i ordenin els fluxos migratoris regulars. Mentrestant, els procediments personalitzats de regularització per arrelament dignifiquen la vida de persones que suporten condicions d'extrema duresa, i beneficien el sistema econòmic privat i públic.

4. Es diu que la població immigrant té necessitats d'intervenció social específica, i al mateix temps que és necessari arribar a la normalització dels serveis socials per evitar tota discriminació positiva. Com es poden elaborar polítiques socials equilibrades?

Les necessitats d'intervenció social específiques provenen de diversos tipus de situacions que requereixen intervencions diferenciades. El principi bàsic d'una política social equilibrada és que els recursos i prestacions s'apli-

quin segons les necessitats específiques; això exigeix l'anàlisi i la detecció de necessitats. En el cas de la immigració, es plantegen fases diverses, amb necessitats diferents i amb recursos específics.

En la *fase d'arribada*, les persones immigrants que acaben d'arribar no coneixen l'entorn i disposen d'escasses xarxes socials de suport. Sempre s'han de preveure les necessitats generades per aquest tipus de situacions. Hi ha persones que es troben amb carències severes en el moment de la seva arribada. Necessiten des d'acollida i alimentació temporal, fins a una previsible atenció sanitària. Tenen un coneixement molt limitat dels drets i de les prestacions que se'ls reconeixen. És per això que sorgeixen polítiques d'informació i d'orientació sobre els drets que els són reconeguts i els tràmits necessaris per a gaudir-ne: empadronament, targeta sanitària, escolarització dels menors, etc. Entre els que acaben d'arribar, cal tenir en compte aquells que no disposen d'autorització de residència o, fins i tot, d'entrada. També persones indocumentades i interceptades per les autoritats en arribar, i que es veuen immerses en procediments de devolució o d'expulsió, processos que no sempre s'arribaran a completar; persones, consegüentment, amb necessitat de defensa legal a la qual tenen dret. En qualsevol cas, ja des del moment que arriben esdevé necessari d'informar-los sobre els seus drets i deures, i també de facilitar l'estudi de la llengua castellana a aquells que la desconeixen.

En la *fase d'assentament i d'integració*, a mesura que avança el temps s'aconsegueix de garantir els recursos per al manteniment vital, com també es van teixint xarxes socials de suport.

Com a regla general, l'accés a les prestacions socials ha de plantejar-se en igualtat de condicions per a tota la població, sigui quina sigui la seva nacionalitat o el temps de residència en una localitat determinada. Convé evitar la creació de serveis socials específics per a persones immigrants, sempre que la població immigrant arribi en igualtat de condicions a la informació sobre els recursos i hi accedeixi. Amb tot, és necessari que es reconeguin algunes polítiques específiques, com ara les que donen a conèixer el funcionament bàsic del sistema polític, econòmic, social i cultural, o les que cerquen de consolidar l'aprenentatge de l'idioma. Amb relació a l'accés dels estrangers al mercat laboral, les polítiques haurien d'encaminar-se no només a donar resposta a les necessitats de formació concretes per a un lloc de feina i/o reciclatge professional, sinó que també haurien d'intentar donar resposta a altres necessitats de tipus més genèric, com poden ser les normes de seguretat i d'higiene en el lloc de feina.

En resum, és important salvar el principi general de normalització d'uns serveis socials accessibles per a tota la població. Tanmateix, és necessari considerar algunes necessitats específiques de la població immigrant, aquesta consideració ha de traduir-se en serveis socials apropiats per brindar acollida i també la documentació en la fase d'arribada, i facilitar el coneixement dels idiomes, cultura i condicions d'accés als diferents recursos i serveis socials.

5. Es diu que hem d'acabar amb la migració clandestina, amb la migració de delinqüents, que hem d'actuar contra les màfies que controlen les migracions clandestines i amb el tràfic de persones. En què consisteix la clandestinitat i quines són les causes que la provoquen?

La migració clandestina es defineix com l'entrada en un país eludint-ne les mesures de control de fronteres, sigui entrant per llocs indèguts (per exemple, l'entrada per la costa sense control portuari), sigui usant mitjans d'ocultació (per exemple, amagar-se en la càrrega o en els baixos d'un vehicle).

És pertinent, sense dubte, preguntar-se què mou una persona que exercita un dret universal com "el dret a circular lliurement" (art. 13.1 de la Declaració Universal dels Drets Humans) i el "dret a sortir de qualsevol país, fins i tot el propi" (art. 13.2 *ibídem*) a eludir el control fronterer i a arriscar la seva vida. La resposta és senzilla. Hi ha "factors d'expulsió" amb prou poder per posar en risc la pròpia vida. La constatació de la pobresa, de la violència, de la falta d'horitzons de desenvolupament personal... pesen més que els riscos econòmics, i fins i tot físics, del viatge. I hi ha també factors d'atracció amb prou poder per fer desitjable l'entrada en un territori desenvolupat i políticament organitzat, més enllà de les barreres jurídiques i físiques amb les quals s'intenti de controlar l'entrada. La Unió Europea compleix amb aquests factors desitjats. I a més a més Espanya, que entra dins del grup de països amb aquests factors d'estabilitat política, prosperitat econòmica i desenvolupament sociocultural de la Unió Europea, és a tocar del continent africà i governa una porció de territori africà.

A Espanya es té la sensació que totes les entrades per vies indègudes es produeixen per l'anomenada frontera sud, que delimita el pas entre el continent africà i Europa i que constitueix la més gran frontera natural de desigualtat econòmica. I tanmateix només un 4% de la població migrant d'Espanya és d'origen subsaharià. En el període que va, si fa no fa, des de l'any 2000 fins a l'entrada de Romania i Bulgària a la UE, l'1 de gener de 2007, la frontera pirenaica va ser la més afectada pel trànsit de persones sense autorització administrativa per a l'entrada al país. La diferència entre la frontera "europea" i l'africana es troba en les condicions tràgiques de l'accés a aquesta última: per les condicions de la migració transsahariana, de la travessia marítima i –en el cas de Ceuta i Melilla– per les condicions de les tanques recentment elevades. És una frontera que es cobra un tribut alt en vides. És una frontera que atrau l'atenció mediàtica.

Fins a l'any 2004, essent freqüent creuar l'Estret de Gibraltar en les anomenades "pasteres", la migració clandestina no constituïa per si mateixa un motiu de debat en la mateixa magnitud que l'assolida en els darrers anys, quan després de la posada en funcionament del sistema de tancament de fronteres terrestres a Ceuta i Melilla i el SIVE (Sistema Integrat de Vigilància Exterior, establert a les costes) s'ha limitat dràsti-

cament el flux migratori per aquestes vies, que s'ha reconduït cap a les costes canàries, malgrat que això suposa obligar a seguir rutes encara més llargues i perilloses,³ i provoca també una catàstrofe de dimensions humanitàries quant al nombre de pèrdues humanes.

La migració clandestina és causada per la regularització de les condicions d'entrada. Per això no era clandestina l'entrada de nombrosos turistes des de països sud-americans mentre no se'ls exigia el visat. La clandestinitat començava amb la seva permanència més enllà dels tres mesos. Comparades les entrades per la frontera sud, per la frontera pirenaica i pels aeroports, hem de reconèixer que la immigració ha arribat principalment en avió o creuant els Pirineus. Una cosa a part és la notorietat de la frontera sud, a causa de l'atenció mediàtica que produeixen els naufragis i les morts.

La necessitat d'entrar clandestinament en un territori activa l'organització de xarxes que ho faciliten. Així succeeix a Espanya, per exemple, amb les xarxes de senegalesos i de ghanesos, establertes des de fa més de vint anys. Dins de la categoria genèrica de xarxes d'ajuda a l'emigració, és necessari distingir les màfies que faciliten la sortida, el viatge i l'entrada a canvi de condicions econòmiques oneroses i d'un gran menyspreu per la dignitat humana. I dins del grup de xarxes mafioses que es lucren amb els processos migratoris, hem de distingir les que es dediquen al tràfic de persones per a la seva explotació sexual o per a la realització d'activitats delictives.

Cadascun d'aquests tres tipus de clandestinitat mereix una resposta política diferent. El Dret Penal preveu sancions diferenciades per a les màfies que es lucren amb les migracions clandestines i per a les màfies que trafiquen amb persones amb la finalitat d'exploitar-les sexualment o d'obligar-les a realitzar activitats delictives. En qualsevol cas, esdevé necessària una acció policial nacional i internacional. Adquireixen sentit els sistemes de vigilància més avançats, i també les fórmules de cooperació policial entre països d'origen, trànsit i destí de moviments humans.

La clandestinitat derivada de la regulació de les condicions d'entrada en un país requereix una resposta més valenta que el mer control de fronteres. Implica fer-se càrrec del poder dels factors d'expulsió (*push*) i dels factors d'atracció (*pull*), per canalitzar dignament els moviments migratoris. Implica l'acció coordinada de les corporacions locals, de les comunitats autònomes i de l'Administració Central presidida pel Govern d'Espanya. I implica, per sobre de tot, reforçar la coherència en la política migratòria dins de la Unió Europea.

La Comissió Europea ha proposat algunes mesures per a la canalització dels fluxos migratoris:

- Creació de centres específics de migració en els països socis que podrien exercir un bon paper a l'hora de facilitar la gestió dels temporers, intercanvis d'estudiants i investigadors i altres formes de desplaçament legal de persones.

- Suport a activitats com ara el reforç dels serveis administratius dels tercers països responsables de la gestió laboral de la migració, el desenvolupa-

ment de les capacitats dels serveis de feina nacionals en tercers països i la creació de centres de mediació, com també l'aplicació de plans de preimmigració en els països d'origen.

– Acords de mobilitat amb tercers països interessats que permetin als seus ciutadans de gaudir d'un millor accés al mercat espanyol, un cop s'hagin acomplert certes condicions, com la cooperació en matèria de migració il·legal i la firma d'acords de readmissió.⁴

La política migratòria segueix, malgrat tot, posant el seu accent en el control i en el tancament de fronteres i en l'establiment de límits a les vies d'entrada legal a Espanya, amb la suposada finalitat de frenar un flux migratori imparable⁵ que, conscient dels riscos i de les dificultats que representa la seva acció, s'organitza o empra xarxes transnacionals per aconseguir el seu objectiu: la justa cerca d'una millor qualitat de vida i la possibilitat d'un futur millor. Una

política que, en lloc de combatre la clandestinitat, la fa créixer. Dolorosa paradoxa.

En resum, és important distingir tres ordres de clandestinitat per donar respostes polítiques ajustades. La clandestinitat derivada d'eludir els controls fronterers i de marginar la emigració dels procediments administratius, que requereix una agilitat de les vies de migració regular. La clandestinitat derivada d'activitats lucratives que canalitzen la migració al marge dels controls administratius, que requereix la imposició de sancions proporcionades. I la clandestinitat pròpia del tracte de persones en els fluxos migratoris descrits, que exigeix sancions penals estrictes. En qualsevol cas, les polítiques de lluita contra la migració clandestina han de basar-se en una comprensió de les autèntiques causes de les migracions i en una humanització del procés.

6. Es diu que els immigrants no ens han pres llocs de feina, sinó que han creat feina i estan sostenint les arques de la Seguretat Social. Però que passarà si entrem en un període de crisi?

Fa quinze anys era freqüent sentir un tòpic que ha quedat en desús: que els immigrants prenen llocs de feina als treballadors espanyols i a les treballadores espanyoles. Llavors es considera-

va que la feina era un bé escàs, tenint en compte la taxa de desocupació. I per això es pensava que l'augment de la mà d'obra, en un mercat laboral en el qual un gran nombre de llocs de feina havien

estat destruïts, tindria conseqüències perjudicials.

Amb el pas del temps, tanmateix, s'han anat fent patents diverses circumstàncies:

- que la mà d'obra immigrant ha substituït l'espanyola en els sectors laborals menys desitjables per la duresa que impliquen, la qual cosa ha fomentat la mobilitat social,

- que ha salvat sectors econòmics que estaven “amenaçats” pel creixement dels salaris,

- que ha afavorit la incorporació de la dona al mercat laboral en cobrir el sector de serveis domèstics i de cura personal,

- que ha ajudat al creixement del sector de la construcció, clau en el creixement econòmic de la darrera dècada,

- i que ha augmentat altres activitats econòmiques per la via de la reactivació del consum.

Aquesta activació del mercat laboral ha estat possible gràcies a l'arribada d'una població immigrant procedent de països amb rendes més baixes, majoritàriament jove (entre 30 i 35 anys), amb un important percentatge de dones incorporades al mercat laboral, sense oblidar la importància d'una economia submergida capaç d'assumir fàcilment una mà d'obra sense autorització administrativa. La gestió política de la immigració ha combinat la rigidesa per a la concessió d'autoritzacions de feina amb una certa laxitud per tolerar la presència i l'activitat en l'economia submergida, fora de la llei.

Tot això és cert. Però què podem preveure en un futur immediat i a mit-

jà termini? Si tenim en compte el refredament del sector de la construcció, és previsible que torni a augmentar la taxa de desocupació. A més a més, amb el procés de reagrupament familiar és previsible també una menor incorporació de dones immigrants al mercat de feina, perquè dedicaran més temps a l'atenció a la família. Al mateix temps, l'envelliment de la població immigrant farà minvar la facilitat per a canviar de feina o de sector laboral. En qualsevol cas, és previsible que la creació de llocs de feina es produeixi en el sector terciari, que s'impulsin projectes empresarials o de feina pròpia, i que es consolidi un model d'ocupació temporal. Es tracta d'un exercici de previsió que pren en consideració una sèrie de variables que van més enllà de les apuntades.

De moment, es parla d'un cert refredament de l'economia i d'un creixement menys accelerat. Però què succeirà si ens endinsem en una crisi econòmica que repercuteixi en la destrucció de llocs de feina, tant per als espanyols com per als residents estrangers?

En primer lloc, hem de pensar en el sistema de cobertura social de la desocupació. Tenen dret a la prestació per desocupació tots aquells que han cotitzat a la Seguretat Social, sigui quina sigui la seva nacionalitat. És important de mantenir aquesta perspectiva de justícia i de no introduir cap pretensió de preferència nacional, o nacional d'origen (enfront de la població naturalitzada), com promouen els moviments d'extrema dreta i populistes. És necessari d'invertir recursos en l'educació i en la sensibilització social, en l'acom-

panyament de persones en situació de vulnerabilitat social, per a prevenir d'aquesta manera els moviments xenòfobs. I és important també que es mantinguin les garanties que ofereix un pacte polític que no converteixi la població immigrant (irregular, resident o naturalitzada) en boc expiatori enfront del malestar social.

En segon lloc, hem de pensar a reforçar les mesures que assegurin la cotització a la Seguretat Social i el compliment de les obligacions tributàries per part de tota la societat: empresaris i treballadors, nacionals i residents. Això implica la lluita contra l'economia submergida, però també la lluita contra tot

frau tributari i que afecti la percepció de prestacions socials.

En resum, la immigració va reactivar el mercat laboral a Espanya, quan l'opinió comú temia que incrementés la taxa d'atur. És necessari estudiar els canvis socials i culturals de la població immigrada per a preveure la seva repercussió en el mercat laboral. I si es dona una pujada d'atur, és menester salvar el principi d'igualtat entre els espanyols i els estrangers, tant en la cotització com en la percepció de prestacions. I, a la vegada, serà necessària una política de sensibilització social que eviti convertir la població immigrada en boc expiatori de malestar social.

7. Es diu que la mà d'obra i els empresaris immigrants fan competència deslleial als treballadors i als empresaris espanyols. És cert que perjudiquen les conquestes socials assolides amb tant d'esforç?

En realitat, (vegeu el punt anterior) la immigració ha produït un fenomen d'ascens social entre la població treballadora espanyola i ha facilitat també una mobilitat laboral evident cap a categories superiors, deixant els treballs poc qualificats als immigrants.

En avaluar l'impacte de la immigració sobre les oportunitats de feina dels treballadors autòctons, no podem dir que hagin disminuït: *més aviat, la immigració obre noves oportunitats d'ocupació a la població autòctona.* El total d'afiliats a la Seguretat Social ha

passat, en els darrers deu anys, de 13 milions a més de 19 milions. La immigració estrangera registra el seu major índex de creixement en els anys que han transcorregut del segle XXI, precisament quan comença a exhaurir-se la possibilitat que la població autòctona satisfaci la demanda de feina a causa del dèficit demogràfic.

Un altre prejudici fa que els immigrants siguin vistos com una amenaça per a determinades conquestes socials. Els estudis més seriosos desmenteixen aquesta idea i posen de manifest que, al

contrari, l'aportació dels immigrants ha resultat una base important per a refermar i incrementar algunes conquestes socials rellevants per a tota la població. La mà d'obra immigrant ha carregat amb tota l'atenció a la població dependent d'Espanya, en un context d'envel·liment de la població i d'incorporació de la dona al mercat laboral. Per altra banda, els estrangers en actiu afiliats a la Seguretat Social (un 10,5% del total d'afiliats el 30 de novembre de 2007) han resultat determinants en el pas del dèficit crònic del sistema a un superàvit que s'ha consolidat al llarg de diversos anys.

Tanmateix, s'insisteix en la idea que la força de treball immigrant incideix negativament sobre els *salaries dels treballadors autòctons*. Les estadístiques mostren, en canvi, que els sectors de la construcció, l'hostaleria, el comerç i el servei domèstic, en els quals es concentra un important percentatge de mà d'obra immigrant, són els que ofereixen els salaris més baixos. Potser podem afirmar que la presència massiva d'immigrants en el sector serveis ha pogut repercutir a la baixa en les condicions salarials dels treballadors autòctons de la seva mateixa categoria, però aquesta situació és una excepció en la dinàmica general caracteritzada per una *mobilitat ascendent dels treballadors autòctons* que els propis fluxos migratoris han facilitat, amb les pujades salarials corresponents.

També es considera que l'existència de mà d'obra immigrant és la causa de l'augment de la feina no contractada (irregular). I és cert que la població establerta a Espanya, mancada de feina i

amb necessitat de treballar, facilita la perpetuació de relacions laborals irregulars. Però també hem de reconèixer que la proporció considerable d'economia irregular que caracteritza l'economia espanyola, i la d'altres països meridionals europeus, és anterior a l'arribada de la població estrangera. Es tracta d'un defecte estructural que incideix alhora en la configuració dels moviments migratoris. Amb altres paraules, un treball sense protecció social val més que altres formes de pobresa.

La competència laboral planteja també importants qüestions de futur. Entre elles, la de possibilitar la mobilitat social ascendent per als fills i per als nets dels immigrants estrangers. Això resulta clau per a l'èxit no només dels processos migratoris iniciats pels seus pares i avis, sinó també per a la pròpia cohesió social de la societat espanyola. Contràriament, el bloqueig a aquesta població en l'ascens a categories més elevades per causa dels seus orígens seria font de greus frustracions personals i de conflictivitat social, a més d'una disfunció en l'evolució econòmica, i constituiria una competència deslleial. El joc net ha de tendir a la capacitat real de cadascú per a l'oferta de feina en qüestió, sense favoritismes ni privilegis. En aquest sentit té la societat espanyola un autèntic desafiament i una oportunitat real per a avançar econòmicament i socialment.

Si els recels sobre els treballadors immigrants se centraven primer en el sector de la feina per compte aliè, en el fet de competir (falsament) amb els espanyols en el sector de les feines de baixa qualificació (FBC), la feina per

compte propi es fomentava en la mesura que impliqués creació de riquesa i d'ocupació. A la pràctica, es denegava el permís per compte propi per a dedicar-se a la venda ambulant, mentre que es concedia quan es presentava un projecte empresarial. En un segon moment, el creixement de la població estrangera desitjosa de mantenir unes pautes culturals i culinàries pròpies va afavorir la creació d'un teixit microempresarial "ètnic", la qual cosa constitueix una oportunitat des del punt de vista econòmic, atès que respon a la demanda social, activa el consum, crea feina i augmenta la contribució tributària. Tanmateix, la concentració d'empresariat "ètnic" en determinats carrers o barris ha causat moviments de rebuig veïnal. Els motius de la queixa han estat diversos: falta de respecte a les normes d'ocupació d'espais públics o d'u-

tilització de serveis comuns, incompliment d'horaris comercials i depreciació del mercat immobiliari per la degradació d'immobles o per la concentració de tipus de població "indesitjables".

En resum, els treballadors immigrants no han competit pels llocs de treball menys qualificats i pitjor retribuïts amb la mà d'obra espanyola, atès que aquesta ha ascendit a categories laborals i nivells de retribució superiors. Tampoc són responsables de l'existència d'una economia submergida que és crònica a Espanya. La seva participació en el comerç respon a necessitats socials noves, lligades a la població immigrada, crea treball i contribueix als costos socials. En qualsevol cas, les polítiques laborals i comercials han de vetllar pel lloc net i la igualtat d'oportunitats.

8. Es diu que els immigrants estan saturant els serveis sanitaris i que els seus costums fan difícil el tracte per part dels professionals. Com s'han d'adaptar tant els immigrants com els serveis sanitaris?

Hi ha una opinió molt estesa que culpa les persones immigrants de la saturació dels diferents recursos sanitaris, la qual cosa redunda en una pèrdua de la qualitat dels serveis que reben els espanyols. S'acusa els immigrants d'abusar de les prestacions relatives a la salut, de fer un ús fraudulent del sistema sanitari, de col·lapsar els serveis pú-

blics... I també se'ls acusa de ser portadors de malalties importades que amenacen la salut pública.

Malgrat tot, la realitat és ben diferent. S'ha demostrat que les persones immigrants aporten a les arques de la sanitat pública més del que en reben, ja que la major part d'ells estan donats d'alta en la Seguretat Social i solen ser

persones joves i sanes amb pocs problemes importants de salut. La incidència de malalties entre les persones migrants està més relacionada amb les condicions de precarietat que pateixen en la nostra societat que amb patologies associades al seu país d'origen. Així, el *X Informe d'Exclusió Social de Médicos del Mundo* assenyalava que una gran part de les malalties que pateixen les persones immigrants té caràcter psicossocial i s'origina per les condicions d'exclusió en què es troben.

És cert que la incorporació de prop de 4 milions de persones estrangeres a l'Estat espanyol en els darrers 10 anys comporta un increment de la demanda de serveis sanitaris. Aquest increment es produeix pel simple fet que el sistema ha d'atendre les necessitats d'una població més gran, independentment que sigui o no d'origen estranger. El sistema sanitari públic ha d'adaptar-se a aquest increment de població augmentant els seus recursos materials i humans de manera que es garanteixi la qualitat del dret a la salut de tots els ciutadans.

Si bé Espanya és un dels estats europeus on més garantit està el dret a la salut per a la població immigrant en situació administrativa irregular, s'ha constatat l'existència de diversos obstacles que impedeixen a aquest grup de la població l'accés al sistema públic de salut. Un estudi europeu recent sobre l'accés de les persones "indocumentades" als recursos sanitaris ha mostrat que prop d'un 20% de les persones sense do-

cumentar que realitzen els tràmits per a l'obtenció d'una targeta sanitària veuen denegada la seva sol·licitud.

Una altra de les qüestions que solen assenyalar-se es refereix a les dificultats d'adaptació de les persones immigrants al nostre sistema de salut. Tanmateix, sembla que aquesta dificultat prové més del desconeixement de l'idioma que de les diferències culturals. El sistema sanitari atén avui una població culturalment més heterogènia, fins i tot sense comptar les persones immigrades, la qual cosa requereix una adaptació constant dels recursos a la nova realitat multicultural. Les diferents formes de concebre la salut, la malaltia i la curació han de ser considerades a fi de garantir una assistència sanitària de qualitat, també per a les persones estrangeres.

En resum, la incorporació al sistema sanitari de quatre milions de persones en deu anys és la causa real de desajusts, i el repte d'adaptació al qual s'enfronta el sistema. La població immigrada és contribuent neta, i en conseqüència dona suport al sistema de salut pública. Les seves malalties corresponen més a la pobresa de les seves condicions de vida que a quadres infecciosos que puguin portar dels seus països. Hi ha una necessitat d'adaptació mútua de la població general, la immigrada, i el personal sanitari que influeix en l'accés a les prestacions del sistema, a la comunicació lingüística i a la comunicació de claus culturals sobre la salut-malaltia i el seu tractament.

9. Es diu que l'alumnat immigrant es concentra en l'escola pública, mentre que l'escola concertada l'evita. Quines polítiques poden anar orientades a una distribució equilibrada entre tots els centres sostinguts amb fons públics?

És cert que l'alumnat acudeix majoritàriament als centres públics. La proporció varia entre les diverses comunitats autònomes. Però si prenem el conjunt d'Espanya, en el curs 2005-2006 un 82% d'estrangers estaven escolaritzats en centres de titularitat pública. Això planteja qüestions sobre la relació entre l'ensenyament concertat i el privat amb la població immigrant. L'escola concertada, en rebre fons públics, està obligada a universalitzar la seva oferta educativa. La privada, en canvi, pot limitar-se a les capes socials amb elevats nivells de renda, amb la qual cosa se n'exclou la immensa majoria de la població d'Espanya, immigrant o autòctona.

No podem afirmar sense més ni més que la concentració de l'alumnat immigrant en l'escola pública respon a una elecció expressa dels pares a l'hora d'escolaritzar els seus fills. I davant de la sospita que l'ensenyament concertat rebutja o evita la matriculació d'alumnes immigrants, hem de preguntar-nos objectivament sobre les causes del desequilibri que es produeix.

En uns casos, els menors establerts recentment són derivats a centres públics pels serveis socials municipals consultats pels seus pares i per les seves mares. En altres casos, hi influeix la dotació escolar de cada barri en una ciutat gran o mitjana i, per descomptat, en una localitat petita, on sempre hi ha una es-

cola pública i no sempre hi ha una escola concertada. La proximitat geogràfica i el nombre de centres públics són factors decisius a l'hora d'acollir un major nombre d'alumnes immigrants.

A més a més, les famílies immigrants trien barris on els lloguers són més assequibles, en les zones més depressives de les grans ciutats, on hi ha menor percentatge de centres educatius concertats respecte de les zones de classe mitjana i alta.

Sovint, en els centres concertats, la demanda de places és superior a l'oferta en determinats cursos i, encara que els pares i les mares immigrants desitgin matricular-hi els seus fills o filles, no poden fer-ho en no tenir plaça disponible segons el règim d'assignació de places establert en els concerts.

Per fi, hem de tenir en compte els condicionants econòmics, fins i tot de centres concertats, en què l'ensenyament està sostingut amb fons públics però que requereixen unes despeses suplementàries que poden no ser prioritàries per a immigrants que han de dedicar un elevat percentatge del seu estalvi a les necessitats dels seus familiars i a la inversió en el país d'origen.

Per tot plegat, no hi ha mesures de política educativa que assegurin un equilibri perfecte entre l'escola pública i la concertada. En darrera instància, la gent tria determinats centres públics per motius diversos i complexos: per cos-

tum, aconsellats per les seves xarxes socials, perquè els queden més a prop de casa, perquè la gratuïtat està assegurada, perquè tenen més possibilitats d'accedir a ajudes de menjador o de llibres, o perquè hi van els amics dels seus fills o veïns.

Amb tot, calen polítiques educatives noves i adequades, amb una visió més global d'aquesta complexitat, i que mirin més enllà de l'avui. Aquestes polítiques són responsabilitat del Ministeri i de les conselleries competents, dels ajuntaments, de les comunitats educatives dels centres i de la societat en general, que haurien d'actuar en les direccions següents:

– Fomentar i /o reforçar el nivell educatiu dels centres. Això implica l'assignació de recursos suficients, atenent el creixement de població edat escolar i de les necessitats educatives pròpies de la població immigrant. Així, s'avança cap a un ensenyament personalitzat com a millor opció per a treballar els diversos nivells educacionals de l'alumnat amb resultats positius. La personalització comença brindant una acollida a tot nou alumne i grup familiar de manera que, a més d'informar sobre requisits d'escolarització i normes del centre, s'inclouï a tothom en la proposta educativa que el centre ofereix: professors, alumnes, tutors, mares i pares. Per això, es requereix la formació permanent com a estímul professional dels docents.

– En segon lloc, esdevé necessari de combatre dos estereotips: que en un centre amb molts immigrants és impossible de portar endavant el desenvolupament dels currículums d'ensenyament

en els diversos nivells, i que la convivència hi resulta conflictiva. Aquesta política concerneix les comunitats educatives en conjunt dins dels seus entorns socials. I necessita tant un projecte com mecanismes d'aplicació i de difusió. Es tracta, doncs, d'elaborar i de difondre un projecte educatiu amb la participació de tots els actors; sensibilitzar les famílies autòctones i immigrants per aconseguir tot tipus de col·laboracions de l'entorn immediat; aplicar un pla de convivència en col·laboració amb els agents socials de l'entorn perquè siguin sobretot els mateixos alumnes els qui difonguin els assoliments del centre educatiu.

– En tercer lloc, es tracta de promoure una proposta proactiva dels equips educatius dels centres concertats encaminada a l'escolarització de l'alumnat immigrant.

En resum, constatat el desequilibri d'escolarització d'immigrants entre l'ensenyança pública i la concertada, és necessari analitzar tots els factors que provoquen aquesta situació. Les polítiques educatives, pel que fa a la incorporació d'alumnat immigrant, han de seguir tres direccions: personalitzar l'ensenyament per reforçar el nivell educatiu dels centres, activar els projectes educatius que fomenten l'acollida dels immigrants i la convivència, promoure la resposta proactiva dels centres concertats cap a l'escolarització de l'alumnat immigrant, i també afavorir la creació dels centres concertats en barris amb densitat de població immigrant.

10. Es diu que amb la immigració ha augmentat la delinqüència, i això es fa palès només veient la quantitat de màfies i de dones maltractades i assassinades que hi ha entre la població estrangera. Quina relació hi ha entre immigració i delinqüència?

La immigració tendeix a formar en l'imaginari de la societat binomis falsos amb conceptes que s'assemblen a allò *diferent, perillós, amenaçador...* Així succeeix amb el binomi immigració-delinqüència, fins al punt que en les enquestes, tantes vegades difoses i instrumentalitzades pels mitjans de comunicació, el 61% de la població espanyola considera que la immigració il·legal és el principal factor d'augment de la delinqüència a Espanya.⁶ És cert, això?

És cert que la població estrangera a Espanya creix dia a dia, i en alguns col·lectius de forma vertiginosa. Vegeu la dada de 192.000 romanesos que van arribar a Espanya durant els primers sis mesos de 2007, quan se'ls va imposar el visat d'entrada com a turistes. Però l'augment de població no suposa sense més ni més un augment de persones que cometen actes delictius. Hi ha dades que ho demostrin?

Analitzem les dades sobre la delinqüència durant els darrers anys. En el període 2003-2006, que coincideix amb un important augment de la població immigrant, va descendir lleugerament l'índex de delinqüència.⁷ La taxa d'homicidis va descendir en aquest mateix període (amb l'única excepció dels vinculats a actes de violència de gènere o de violència familiar); les elevades taxes de detenció de persones estrangeres no es corresponen amb un augment de sentències condemnatòries.⁸ El col·lec-

tiu estranger amb un percentatge més alt de població reclusa és l'algerià, segons dades de l'Anuari Estadístic del Ministeri de l'Interior 2007 (de juny d'aquest mateix any). El total d'interns algerians en les presons espanyoles representa només el 2,7% del col·lectiu algerià que viu en aquest país. A més, un elevat percentatge compleix presó preventiva, una mesura cautelar que els jutges apliquen amb més facilitat a estrangers que a nacionals, i més si es troben en situació administrativa irregular. Fins i tot, quan considerem la relació entre immigració i delinqüència oblidem el pes de les persones recluses procedents de països de la Unió Europea, no considerats a ulls de l'imaginari públic com a "immigrants".

Posar de manifest les contradiccions entre realitat i imaginari no suposa negar la veracitat de les dades, però sí incorporar altres arguments a l'anàlisi de la problemàtica de la delinqüència, com són:

– *A major integració menys delinqüència.* Sense dubte, una societat integrada és una societat més pacífica i amb una capacitat més gran per a resoldre els seus conflictes. Per tant, en la mesura que la societat tingui capacitat integradora, capacitat per a acollir el que és diferent en condicions d'igualtat i d'enriquiment, menor serà la conflictivitat i la frustració de les persones migrades, al mateix temps que es reduirà la sensació d'inseguretat que porta l'imaginari so-

cial a vincular estrany-estranger-perillós-delinqüent.

– *A menor vulnerabilitat, menor comissió de fets delictius.* Sovint, les persones immigrants viuen en condicions de precarietat, assumint una situació d'especial vulnerabilitat familiar, econòmica o personal, la qual cosa els col·loca en una major situació de risc i d'emprar mitjans delictius per cobrir les seves necessitats o per a assolir els seus propòsits.

– *A millor informació, menor assimilació immigrant-delinqüent.* L'adequat tractament d'aquesta realitat és responsabilitat dels mitjans de comunicació. En informar, han d'evitar els missatges o les mitges veritats que aprofundeixen en una versió excloent i negativa de la immigració.

– *A millor comprensió de la realitat migratòria, menys violència sobre la dona.* La complexitat del tractament d'aquesta realitat augmenta en el cas de la població immigrant, atès que l'aïllament de les dones, la falta d'un entorn familiar de suport, el trencament dels rols habituals en les cultures d'origen, la

frustració de les relacions, la dependència afectiva i instrumental, la falta de coneixement de la legislació espanyola i dels recursos disponibles enfront de la violència de gènere, es converteixen en elements que dificulten l'anàlisi en profunditat d'aquesta realitat i l'adopció de mesures adequades per a la prevenció de la violència.

En resum, la taxa de delinqüència ha pujat per sota de l'increment de població a causa del flux migratori. Un percentatge sensible de població estrangera en els establiments penitenciaris es troba en una presó preventiva: mesura que s'aplica als estrangers més que als espanyols. Més enllà de les polítiques contra la delinqüència, es necessiten polítiques socials que redueixin els nivells de pobresa, que augmentin la integració social, que sensibilitzin la població perquè no identifiqui indegudament immigració i delinqüència, i que ataquin les causes específiques de la violència domèstica entre la població immigrant.

11. Es diu que la immigració és la primera amenaça contra la identitat nacional i cultural de la nostra societat.

Hi ha persones que, en observar la presència creixent d'immigrants en la nostra societat, sentencien que “si les coses continuen així, en deu anys no quedaran espanyols purs”.

Això ens porta a revisar el procés històric, en el qual es forja la identitat com a poble i les seves característiques culturals.

Vegem-ho.

Durant la història d'Espanya, reconeixem el llegat de nombrosos pobles que ens han fet ser el que som: ibers, celtes, grecs, fenicis, cartaginesos, romans, bizantins, àrabs, berbers, eslaus, francs i altres nacionalitats europees a partir de l'Edat Moderna. Des del principi de la nostra història, ens ha caracteritzat el mestissatge, la hibridació i els préstecs culturals. Les nostres llengües, els nostres noms i els dels nostres pobles i paisatges, igual que la nostra sang, contenen elements adquirits de moltes cultures diverses. Malgrat les relacions de dominació i violència que sense dubte han existit i encara existeixen, les persones residents a la Península Ibèrica han conviscut barrejant-se amb els diferents, i fins i tot amb els enfrontats. Per tant, no hi ha res de nou en la realitat actual que hagi de suscitar temor.

Espanya constitueix la seva unitat política a partir d'una dinàmica de conflictes i de pactes semblant a la que va donar lloc a la major part d'estats europeus. Com tants altres estats, Espanya també va voler forjar una identitat comuna mitjançant polítiques d'homogeneïtzació religiosa, lingüística i cultural. I, malgrat tot, la diversitat dels pobles i nacions que configuren Espanya segueix essent visible en el terreny de la llengua, el dret i la cultura. Així, doncs, la diversitat no és fruit de la immigració, sinó que és una característica original de la identitat espanyola. *No hi ha una sola manera de ser espanyol*, i per això és molt important de no confondre "l'estatus legal de nacionalitat" amb altres elements de caràcter cultural o identitari.

El reconeixement de la pluralitat lingüística i cultural ha de ser compatible

amb l'adopció de polítiques integradores per part de l'Estat i de les comunitats autònomes. Hi ha elements d'integració cultural que són positius i que han de cuidar-se per a evitar que es formin societats poc cohesionades. Un país democràtic necessita que aquests elements culturals siguin comuns, siguin coneguts, acceptats i assimilats per tothom amb la finalitat d'assegurar també una igualtat d'oportunitats. En aquest sentit, el coneixement del castellà com a llengua oficial i el de les llengües oficials en els diferents territoris resulta indispensable.

És necessari també discernir les formes de rebuig a la diversitat cultural. Algunes es revelen com a postures de subordinació i de dominació amb fonament socioeconòmic. D'altres es passen en silenci, com l'escassa voluntat d'integració cultural i lingüística de les colònies —turístiques o residents— britànica, alemanya i d'altres països europeus. S'alaba la facilitat d'integració lingüística de la població dels països de l'Europa de l'Est, mentre que es condemna la manca de voluntat integradora de la població marroquina. Està en joc assumir una identitat complexa, plural i cohesionada.

En resum, el repte que se'ns planteja és la necessitat de construir junts una societat comuna i incloent per a totes les persones que formem ja una mateixa i única societat, des del respecte als drets humans i des d'uns mínims compartits de llibertat, de justícia i d'igualtat. A partir d'aquesta voluntat de convivència, amb un fonament valoratiu i normatiu suficient, és possible de gestionar la pluralitat cultural i lingüística; és

possible de respectar la configuració d'identitats comunitàries diverses; és possible de trobar eines de comunicació i de mediació, de construcció i de posa-

da a punt de la identitat comuna. Per a jutjar l'èxit d'aquesta empresa, necessitem observar com funciona i com es regula la societat a través del temps.

12. Es diu que hi ha formes religioses incompatibles amb el nostre sistema de valors i de normes de convivència democràtiques. Què fan les confessions religioses per a la cohesió social?

Hi ha minories religioses amb tan poc pes demogràfic que gairebé ni hi fixem la nostra atenció. Quan es tracta de les Esglésies Evangèliques, s'assumeix que participen dels valors comuns a la civilització occidental. Quan es tracta de les Esglésies Ortodoxes, entenem que les diferències entre les tradicions europees occidental (l'latina i germànica) i oriental (grega i eslava), tot i ser importants, no són insalvables.

La societat es planteja, en canvi, qüestions diverses respecte de l'Islam perquè:

- és una minoria religiosa que ha crescut molt amb la immigració
- hi ha persones musulmanes de nacionalitat espanyola,
- hi ha un context internacional marcat per conflictes, amb auge del terrorisme,
- tenim pocs models de societats democràtiques avançades amb majories musulmanes.

Si centrem la mirada en la immigració, convé que ens plantegem en primer lloc què fan les comunitats i els centres

islàmics per a la cohesió social, per a la integració social i cultural dels immigrants i dels autòctons musulmans, i per a la integració d'una societat en una altra societat on la majoria no és musulmana.

Abans que res, hem de tenir en compte les dos conseqüències que suposa el canvi de societat per a moltes de les persones immigrades, especialment per a les musulmanes:

– *Desorientació i inseguretat física:* cobrir les necessitats bàsiques, trobar feina, regularitzar la seva situació administrativa...

– *Desorientació i inseguretat moral:* els seus valors i creences queden problematitzats i qüestionats en el nou context.

En conseqüència, hem de comprendre la cerca de seguretat en persones amb carències comunicatives (dificultat per a aprendre les llengües utilitzades en el nou entorn), amb problemes de documentació i d'accés a la feina, amb referències culturals i simbòliques que tenen significats i valors diferents.

Podem preguntar-nos, també, si els llocs de culte, les comunitats, els centres socials i culturals de caràcter religiós, són font de seguretat i d'estabilitat, si ajuden a la integració social. De fet, reforcen les persones en dotar-les d'un entorn comunitari, de referències personals properes, de xarxes d'ajuda i de suport. Però podria succeir que les aïllessin de la societat, que impedissin l'apropament a la cultura autòctona. Per tot això, els centres de culte han d'obrir-se a la realitat dels barris on s'ubiquen i establir relacions o projectes de col·laboració amb altres entitats. L'èxit de la integració social dels seus membres dependrà, en gran mesura, d'aquesta obertura. Per tant, *els centres de culte tenen una important funció de cohesió de la vida social –no només religiosa– dels membres de la comunitat*. Diversos estudis mostren com aquests espais esdevenen un factor de seguretat en conrear l'organització social i un sentit de l'ordre.

És important, doncs, que hi hagi centres de culte, de la qual cosa es deriven tres exigències polítiques:

1. Regulació positiva de les condicions per erigir centres de culte i evitar així una dubtosa clandestinitat.

2. Adequada planificació de les dotacions i dels equipaments en els barris que tinguin espais per al culte i l'acció sociocultural de les diverses religions per evitar la seva segregació socioespacial.

3. Foment de projectes interconfessionals i de relació entre les diverses comunitats religioses per reforçar la cohesió social des del respecte al pluralisme religiós. No oblidem que l'article 16 de

la Constitució Espanyola, que garanteix la llibertat religiosa i de culte, s'emmarca en l'objectiu últim d'aquesta cohesió social i territorial.

Les comunitats religioses han de fomentar la cohesió social, que no serà possible sense la sensibilització adequada de tota la societat. La població immigrant ha d'imaginar-se en una societat diferent a aquella de la qual procedeix. Els creients d'unes i altres religions hauran d'aprendre a viure amb fidelitat a la seva fe, en uns contextos diferents i canvians. I la població haurà d'assumir que l'Espanya del futur no serà ni l'espanyola tradicional ni tampoc la musulmana d'un sector dels immigrants.

No podem pensar ja més en una minoria que dilueixi la seva identitat per poder ser absorbida per la majoria. La política assimilacionista, per la qual l'immigrant perd tota la seva identitat està condemnada al fracàs i serà el germen de la conflictivitat del futur (vegeu els successos de l'any 2005 a França, en els barris perifèrics de les grans ciutats). Igualment, no podem tampoc pensar en una minoria que refusi la seva integració social, els seus canals de comunicació, la participació en un projecte comú amb creients d'altres religions i amb no creients, amb persones procedents de països molt diversos i amb altres que des de fa moltes generacions estan arrelades a Espanya.

La cohesió social no és una qüestió abstracta. És necessària l'obertura a un coneixement i a una estima per les tradicions culturals locals. Un dels indicadors d'una societat integrada és que es doni algun tipus de participació dels im-

migrants en les formes celebratives tradicionals que expressen l'ànima d'un país determinat. I, al mateix temps, la població immigrada ha de poder aportar les seves formes celebratives pròpies al patrimoni cultural del país d'acollida. No es tracta de posar un mer "accent" en les formes tradicionals. En la mesura que un musulmà felicitati per Nadal el seu veí cristià, i que aquest al seu torn el felicitati pel Ramadà, podem dir que anem avançant en aquests processos d'integració social.

Es diu també que hi ha formes religioses incompatibles amb el nostre sistema de valors i de normes de convivència democràtica per acusar l'Islam. Però hem de matisar i d'afinar aquest prejudici. Per a això cal tenir en compte que en el si de cada religió hi ha corrents diversos. Uns són compatibles i altres incompatibles amb el sistema democràtic. Algunes tradicions religioses hauran de fer una veritable "revolució" respecte de la seva manera històrica de concebre la societat, la política i les seves relacions amb el fet religiós, però en totes hi ha avui corrents que s'encaminen en aquesta direcció. És cert, també, que per a assolir una socie-

tat cohesionada és necessària l'acceptació d'aquells valors fonamentals de la nostra societat que, almenys aquí, tenen ple sentit humanitzador. Els valors democràtics, la llibertat religiosa, la igualtat entre homes i dones, per exemple, constitueixen elements irrenunciables en la nostra societat occidental.

En resum, l'assumpció del sistema de valors i de normes democràtiques és un assumpte que afecta cada persona, cada ciutadà o ciutadana, i al mateix temps és el resultat d'un llarg procés de diàleg social. D'aquí la importància que els centres de culte i les comunitats religioses fomentin aquesta assumpció i la transmissió del sistema de valors democràtic. Per a això, es requereix un cert lideratge intel·lectual que ajudi a integrar el sistema de valors democràtic en la seva tradició religiosa viva per a un enriquiment mutu.

Els discursos que elaboren les comunitats islàmiques, cap a fora i també cap a dins, mostraran si comença a configurar-se un lideratge intel·lectual. És important, en aquest sentit, com es planteja la formació dels que tenen la responsabilitat d'orientar èticament i religiosament el conjunt dels musulmans.

13. Es diu que el desenvolupament dels pobles del Sud és responsabilitat dels immigrants. És això el codesenvolupament?

Les migracions són, en gran mesura, una de les conseqüències del baix nivell de desenvolupament econòmic dels països emissors de migració. El baix desenvolupament econòmic junt amb la manca d'oportunitats i de garanties que ofereixen aquests països són els factors principals que "expulsen" molts dels seus ciutadans. I si les persones migrants no són les responsables del subdesenvolupament dels seus països, sinó que en són les víctimes, no és "just" responsabilitzar-los del desenvolupament dels seus països.

A més a més, el subdesenvolupament econòmic dels països emissors de migració obeeix a un conjunt de causes polítiques, econòmiques i socials complexes, tant internes com externes. Conseqüentment, si es vol revertir la situació de subdesenvolupament s'ha d'actuar sobre aquestes causes.

Al codesenvolupament se li ha de donar, per tant, la importància que té en la seva justa mesura: ni se l'ha de sobreestimar, com es fa des de determinats àmbits, ni tampoc se l'ha de subestimar sense valorar les oportunitats que la migració aporta amb relació al desenvolupament.

El codesenvolupament es refereix a la contribució dels immigrants en el desenvolupament econòmic, polític i social dels seus països d'origen a través de l'exercici d'una ciutadania transnacional. Se l'ha de considerar, per tant, com una contribució i no pas com el motor principal del desenvolupament d'aquests

països, que correspon als seus governs. L'objectiu del codesenvolupament és crear i facilitar les condicions perquè les oportunitats de desenvolupament que representen les migracions es materialitzin de la forma més òptima, disminuint també, en la mesura del possible, les conseqüències negatives que tot procés migratori comporta. Així, doncs, no podem confondre oportunitat amb responsabilitat.

Vegem l'exemple de les "trameses" o quantitats de diners que envien els immigrants als seus països d'origen.⁹ Es diu que els immigrants han d'invertir les trameses en projectes que generin feina i riquesa, i no destinar-les al consum privat. Per què demanem a l'immigrant el que no fem els autòctons? Què pensàrem si algú ens digués això mateix? Més encara si tenim en compte la situació de vulnerabilitat en què es troben l'immigrant i la seva família en el país d'origen. L'objectiu del codesenvolupament és crear les condicions tècniques, fiscals, administratives, credencials, de seguretat i de confiança necessàries per estimular l'immigrant perquè tingui voluntat –i estigui en condicions per a dur-la a terme– d'invertir els seus estalvis en activitats productives que generin riquesa en el país d'origen.

En resum, no hem de donar al codesenvolupament més importància de la que té, ni hem de fer-ne l'eix principal de les polítiques de cooperació, ja que si ho fem ens equivoquem en l'enfocament global del problema del subdesen-

volupament, alhora que desviem l'atenció de les principals causes que el generen i de les seves possibles solucions. I, per altra banda, no hem de carregar

sobre l'immigrant un excés de responsabilitats que concerneixen en major mesura els governs i les seves administracions.

14. Es diu que el codesenvolupament té a veure amb el retorn de la població immigrant als seus països i amb la detenció de la fugida de cervells. Quina relació han de tenir les migracions amb el desenvolupament?

Les migracions *poden* tenir relació amb el desenvolupament. No podem imposar que *hagin* de tenir relació. De fet, hi ha quatre possibles punts de vista que poden expressar la interacció que existeix entre migració i desenvolupament:

– *A més immigració, més desenvolupament* (per la via de les trameses, per exemple). Normalment aquesta tesi la mantenen els països emissors d'immigrants quan pensen en els fluxos de trameses.

– *A més integració, menys desenvolupament*. També defensada pels països emissors, que veuen el principal desavantatge de la immigració en la pèrdua de capital humà. Aquí entra de ple la qüestió de la fugida de cervells.

– *A més desenvolupament, menys migració*. Aquesta idea és sostinguda pels països receptors, ja que solen considerar que amb el desenvolupament dels llocs d'origen es frenarà l'amenaçador allau migratori. El foment del retorn, des dels països receptors, entra en aquest apartat.

– *A més desenvolupament, més migració*. Tesi també defensada pels països receptors. Com que les migracions generen desenvolupament, les opcions de mobilitat seran cada cop més grans. És un argument utilitzat com a excusa per justificar el tancament de fronteres.

Aquesta qüestió és molt lluny de ser resolta. De fet, hi ha abundants estudis que avalen qualsevol de les quatre hipòtesis. En qualsevol cas, el que resulta evident és que les migracions, de la manera com es presenten en l'era de la globalització, poden tenir un paper important en l'enlairament econòmic, i no només de les economies de destinació.

Aquesta és la visió que ofereix el codesenvolupament entès com a conjunt d'accions que vinculen la vida transnacional amb processos de desenvolupament humà i local, a partir d'una xarxa ampliada d'actors en què els grups de migrants tenen un paper protagonista per a promoure el benefici mutu.

Hauríem de subratllar aquesta definició la idea del *benefici mutu*, però des del *protagonisme dels migrants*, la qual cosa implica clarament que el codesen-

volupament en cap cas no s'ha de prendre com a excusa per frenar la migració, ni tampoc per acréixer el colonialisme econòmic, ja que no hi caben, a priori, les posicions asimètriques.

Una altra qüestió important és la *xarxa ampliada d'actors*. Es tracta d'involucrar el major nombre de participants possible: estats, migrants, ONG..., la qual cosa resulta lògica atès que el fenomen de les migracions internacionals ha adquirit matisos globals. Un paper importantíssim en aquest repartiment d'actors el poden exercir els estats, tant d'origen com d'emissió, ja que d'ambdós depèn una important part de la gestió dels fluxos i de les seves conseqüències.¹⁰

Quant a les possibles pràctiques de codesenvolupament, es poden classificar de la manera següent: *econòmiques*

(trameses, empreses), *ideològiques* (formació de líders, incidència política), *culturals* (foment del folklore, de la literatura, de l'art), de *coneixement* (formació, intercanvi, recuperació de cervells).

En resum, la relació entre les migracions i el desenvolupament no és unívoca, i depèn de com s'orientin les polítiques. En les polítiques de codesenvolupament hem de pensar tant en una idea de benefici mutu de les migracions per a les societats de destí i d'acollida, com en el respecte al protagonisme dels immigrants i les seves organitzacions. No hi ha polítiques de codesenvolupament sense potenciar les xarxes ampliades d'actors que intervinguin en iniciatives de desenvolupament. I les pràctiques de codesenvolupament.

Aquí acaba aquest exercici de reflexió del SJM-Espanya que hem volgut compartir. Tanmateix, aquesta argumentació no tanca el debat. Com a molt, aporta amb senzillesa algunes pistes per continuar aprofundint sobre el tema de la immigració estrangera a Espanya i sobre la societat que entre tots estem construint. Aquesta ha estat la nostra pretensió i el nostre desig. Per això, en arribar al final d'aquestes pàgines, ens agradaria convidar la societat i els nostres lectors a seguir preguntant, a seguir argumentant i a seguir responent. A seguir dialogant, en definitiva.

Evidentment, en aquest quadern no hem pretès d'abordar totes les qüestions que sorgeixen entorn de les migracions, ni tampoc d'exhaurir-ne tots els possibles enfocaments. Per exemple, és possible que algun lector trobi a faltar un tractament més detallat de les segones i les terceres generacions, dels diversos models d'integració, de les problemàtiques associades a l'accés a l'habitatge o d'assumptes directament referits a la família migrant transnacional. La limitació d'espai explica aquestes absències, però esperem que el que s'ha dit en aquestes pàgines ajudi a il·luminar aquests i altres aspectes relacionats amb les migracions contemporànies.

Sí que ens sembla important de tancar la nostra reflexió al·ludint a una altra limitació pròpia de l'enfocament adoptat: en respondre els tòpics i les qüestions plantejats, hem situat el nostre exercici d'argumentació dins del que podríem anomenar el "discurs del carer". Fent-ho d'aquesta manera, som conscients d'haver acceptat els enfocaments dominants, que subordinen el tractament del fenomen migratori a la situació nacional d'ocupació i, en definitiva, a la lògica de l'Estat-nació. Tanmateix, hauria estat possible d'adoptar un enfocament alternatiu que subratllés la irrupció de la ciutadania global com reclamen, per exemple, el Fòrum Social Mundial de les Migracions i la Doctrina Social de l'Església. En paraules de Joan Pau II: "La pertinença a la família humana atorga a cada persona una mena de ciutadania mundial, fent-la titular de drets i de deures".¹¹ No és el moment d'analitzar com es pot articular aquesta ciutadania mundial en un marc jurídic concret, però sí d'afirmar la inviolable dignitat de cada persona, de recordar el doble dret fonamental a emigrar i a no haver d'emigrar, i d'animar al compromís perquè la susdita ciutadania i els susdits drets siguin efectius.

1. En els darrers 35 anys s'han produït 26 processos d'aquesta naturalesa a Europa (<http://www.20minutos.es/noticia/4866/0/regularizacion/inmigrantes/criticas/>).
2. En aquests moments està “congelada”, a instàncies del PSOE, una proposta de Llei orgànica el text de la qual text apareix en el Butlletí Oficial de les Corts Generals, de 28-09-2007.
3. A l'Informe Drets Humans a la Frontera Sud 2006 (APDHA, 2007) s'estima en 7.000 persones el nombre de desapareguts en el creuament de la susdita frontera, havent estat trobats 1.167 morts, 118 persones en la ruta andalusa i 1.049 persones en la ruta canària.
4. <http://europa.eu/scadplus/leg/es/lvb/l14542.htm>
5. L'any 2006 es va triplicar el nombre de detencions. Tanmateix, segons dades del Ministeri de l'Interior, en el primer semestre del 2007 han descendit un 55%, amb 6.306 entrades per “cayucos”.
6. Sondeig El Mundo-Sigma Dos, diari *El Mundo*, 10/01/2007.
7. Segons dades de l'INE, en l'interval 2003-2006 la població estrangera resident legalment a Espanya ha ascendit del 4,7% al 9,9% del total, i s'estima entorn a un milió de persones més el nombre d'estrangers en situació irregular a l'Estat espanyol.
8. Segons dades del Ministeri de l'Interior, l'any 2006, el 66% dels detinguts eren espanyols –65,3% l'any 2005–, 4,6% de la Unió Europea i 29,3% de tercers països – 29,6% l'any 2005.
9. Segons informe del Banc d'Espanya, la xifra de trameses enviades des d'Espanya a altres països va ascendir a 6.250 milions d'euros el 2006.
10. Pensar, per exemple, que els estats emissors afavoreixin i incentivin l'entrada de trameses; o que hi hagi acords entre estats per a la contractació temporal de treballadors regulars; o que existeixin programes de formació de líders en països receptors, vinculats a programes de *recuperació de cervells*....
11. Juan Pau II, *Missatge per a la Jornada per la Pau de 2005*: “No et deixis vèncer pel mal. Abans bé, venç el mal amb el bé”, núm. 6. Per a aquestes i altres qüestions, es llegirà profitosament el llibre de Julio L. MARTÍNEZ, SJ, *Ciudadanía, migraciones y religión. Un diálogo ético desde la fe cristiana*, San Pablo/Universidad Pontificia Comillas, Madrid 2007.